

bölük Türk askeri tarafından beklenmek-tedir (bk. CA'BER KALESİ).

BİBLİYOGRAFYA :

J. L. Burckhard, *Travels in Syria and the Holy Land*, London 1822, I-II; G. Charmes, *Voyage en Syrie*, Paris 1891; *Hicaz Demiryolu Lâyihası*, İstanbul 1324, s. 20-21; M. van Berchem, *Matériaux pour un corpus inscriptionum Araicarum II: Syrie du sud*, Kahire 1922; J. Sauvaget, *Les monuments historiques de Damas*, Beyrouth 1932; a.mlf., "Citadelle de Damas", *Syria*, XI, Paris 1930, s. 60-90, 216-241; a.mlf., "Inventaire des monuments musulmans de la ville d'Alep", *REI*, V (1931), s. 59-114; a.mlf. – M. Ecochard, *Les monuments ayyubides de Damas*, Paris 1938-50, I-III; M. Ecochard – C. Coeur, *Les bains de Damas*, Beyrouth 1943; Hikmet Turhan Dağloğlu, *Haleb'in En Eski Tarihi*, Gaziantep 1937; H. Laoust, *Les gouverneurs de Damas sous les mamelouks et les premiers ottomans*, Damas 1952; E. Herzfeld, *Inscriptions et monuments d'Alep*, Le Caire 1954-55, I-II; a.mlf., "Damascus: Studies in Architecture", *AI*, IX (1942), s. 1-53; X (1943), s. 13-70; XI-XII (1946), s. 1-71; XIII-XIV (1948), s. 118-138; Müeyyed el-Kilânî, *Muḥâfazatü Hamâ*, Dimaşk 1964; S. A. Mougdad, *Bosra*, Damas 1974; Khaled Moaz – S. Ory, *Inscriptions arabes de Damas*, Damas 1977; S. Ory – D. Sourdel, "Une inscription 'abbaside de Syrie du nord", *BEO*, XVIII (1964), s. 221-240; M. Meinecke, "Die Osmaniche Architektur des 16th Jahrhunderts in Damascus", *Fifth International Congress of Turkish Art* (ed. G. Fehér), Budapest 1978, s. 575-597; a.mlf., *Die Mamlukische Architektur in Ägypten und Syrien*, Glückstadt 1992, I-II; J. P. Pascual, *Damas à la fin du XVI siècle: d'après trois actes de waqf ottomans*, Damas 1983, I; Th. Grandin, *La savonnerie traditionnelle à Alep*, Damas 1986; Muhammed el-Mekkî, *Târîḥu Ḥıms*, Dimaşk 1987; M. Râgıb et-Tabbâh, *I'lâmü'n-nübelâ' bi-târîḥi Ḥalebi's-şehbâ'*, Halep 1988, I-VIII; Necvâ Osman, *el-Hendesetü'l-inşâ'iyye fi mesâcidi Haleb*, Halep 1413/1992; R. Burns, *Monuments of Syria*, London 1992; Bahaeddin Kök, *Nureddin Mahmud Bin Zengi ve İslâm Kurumları Tarihindeki Yeri*, İstanbul 1992; Abdullah Manaz, *Suriye'nin Başkentli Şam'da Türk Dönemi Eserleri*, Ankara 1992; Münzir el-Hâylık – Faysal Şeyhânî, *Ḥıms: Düretü müdüni's-Şam*, Humus 1995; Abdülkâdir er-Reyhâvî, *el-'İmâretü'l-'Arabîyyetü'l-'İslâmîyye haşâ'ışühâ ve âşâruhâ fi Süriyye*, Dimaşk 1999; Abdüsselâm Uluçam, "Halep'te Türk Kültür Varlığı", *Anadolu'da Doğdu: 60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan* (haz. Taner Korkut), İstanbul 2004, s. 777-790; a.mlf., "Suriye'de Türk Kültür Varlığı Araştırmaları II- Hama", *VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Sakarya 2005, s. 443-458; E. von Mulinen, "Das Gröb Abu'l-Fidâ's in Hama", *ZDMG*, LXII (1908), s. 657-660; N. Elis-séeff, "Les monuments de Nûr ad-Dîn", *BEO*, XIII (1951), s. 5-43; J. Sourdel-Thomine, "Deux décrets mamelouks de Marqab", a.e., XIV (1954), s. 61-64; Semavi Eyice, "İstanbul-Şam-Bağdat Yolu Üzerindeki Mimarî Eserler", *TD*, IX/13 (1958), s. 81-110; Selim Âdil Abdülhak, "Medînetü Ḥıms ve âşâruhâ", *el-Havliyyâtü'l-eserîyyetü'l-'Arabîyyetü's-Sûriyye*, X, Damas 1960, s. 5-37; F. Mausion, "Note sur les bains de Damas", *BEO*, XVII (1962), s. 121-132; K. Touier, "Céramiques mameloukes à Damas", a.e., XXVI (1973), s. 209-218; Âdil Necm Abbû, "el-Medrese fi'l-'İmâretü'l-

Eyyûbiyye fi Süriyâ", *el-Havliyyâtü'l-eserîyyetü'l-'Arabîyyetü's-Sûriyye*, XXIV (1974), s. 75-101; Kâmil Şahâde, "et-Türab ve maḥamâtü'z-zî-yâre fi Hamâ", a.e., XXV (1975), s. 159-195; J.-C. David, "Alep, dégradation et tentatives actuelles de readaptation des structures urbaines traditionnelles", *BEO*, XXVIII (1975), s. 19-48; Y. Sauvân, "Une liste de fondations pieuses (waqfiyya) au temps de Selim II", a.e., XXVIII (1975), s. 231-258; A. Raymond, "Les grands waqfs et l'organisation de l'espace urbain à l'époque ottomane (XVI-XVII. siècles)", a.e., XXXI (1979), s. 113-128; T. Allen, "Some Pre-Mamluk Portions of the Courtyard Façades of the Great Mosque Aleppo", a.e., XXXV (1983), s. 7-12; Mehmet İpsirli, "A Preliminary Study of the Public Waqfs of Hama and Homs in the XVI. Century", *Studies on Turkish-Arab Relations*, I, İstanbul 1986, s. 119-147; T. Miura, "The Sâlihiyya Quarter in the Suburbs of Damascus: Its Formation, Structure and Transformation in the Ayyubid and Mamluk Arab", *BEO*, XLVII (1995), s. 129-182; B. Marino, "Les territoires des villes dans la Syrie ottomane (XVI-XVIII. siècle)", a.e., LII (2000), s. 263-278.

ABDÜSSELÂM ULUÇAM

SURİYE SELÇUKLULARI

(bk. SELÇUKLULAR [Suriye]).

SURNÂME

(سورنامه)

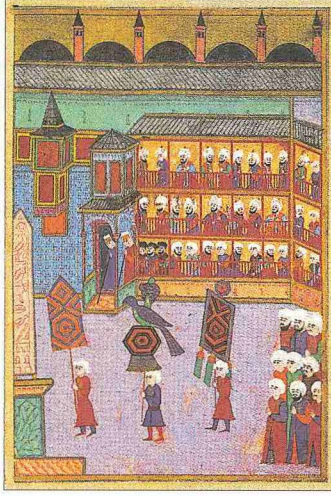
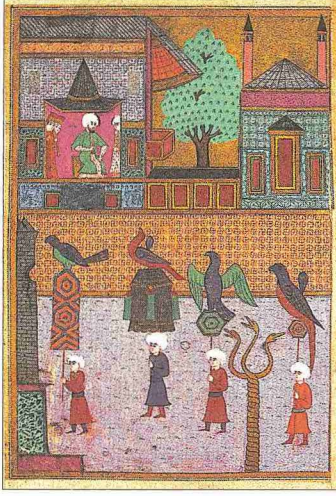
Divan edebiyatında padişah çocuklarının doğum, sünnet ve düğün törenlerini anlatan eserlerin genel adı.

Sözlükte "düğün, ziyafet, şenlik" anlamına gelen Farsça sûr kelimesiyle "mek-tup, yazılı belge" mânasındaki nâmenin birleşmesinden oluşmuştur. Osmanlı döneminde padişah çocuklarının doğum ve sünnet törenleriyle padişah kızlarının düğün törenlerini anlatan manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık yazılan eserler genel olarak bu adı taşır. Surnâmelerin bilinen ilk örnekleri, III. Murad'ın oğlu III. Mehmed'in 990'da (1582) yapılan sünnet töreni için Âlî Mustafa Efendi'nin ve İntizâmî'nin yazdığı eserlerdir. Son surnâme ise Nâfi'in Sultan Abdülmecid'in kızları Cemile Sultan ile Münire Sultan'ın 1858'deki düğünlerini anlatan *Sûrnâme-i Selâtin*'dir. Bu törenler vesilesiyle sûriyye adıyla kaside şeklinde yazılan şiirlerle tarih manzumeleri de bu tür içinde değerlendirilmektedir. Surnâmeler sadece sarayın düzenlediği törenleri konu edinirken sûriyyelerle bu merasimlerin yılını belirleyen tarih manzumelerinde hem sarayın hem bu çevrenin dışında kalan kişilerin düzenlediği törenler anlatılmaktadır. Sû-

riyyelerin en tanınmışları arasında Hayâlî Bey'in ve Cevrî'nin düğün, Yahyâ Bey'in, Figânî'nin, Nevî'nin ve Râzî'nin sünnet törenlerini anlattığı şiirleri sayılabilir. Surnâmeler genellikle bu adı taşımakla birlikte Âlî Mustafa Efendi'nin *Câmiu'l-buhûr der Mecâlis-i Sûr'u* ile Rifât'ın *Gülşen-i Hurremî'si* gibi farklı adlarla anılan eserler de yazılmıştır. Surnâmelerin konusunu şehzadelerin sünnet törenleri için yapılan sûr-ı hıtân, padişah kızlarının nişan ve evlenmeleri vesilesiyle düzenlenen sûr-ı ci-haz ile padişah çocuklarının doğumu dolayısıyla tertiplenen velâdet-i hümayun şenlikleri oluşturur.

Manzum surnâmelerde söz sanatlarına riayet yanında vezin ve kafiye getirdiği sınırlamalar dolayısıyla olaylara daha az yer verilmekte, mensur surnâmelerde ise törenler esnasında cereyan eden hadiseler günü gününe anlatılmaktadır. Mensur surnâmeler bu özelliklerinden ötürü tarih metinleriyle benzerlik gösterse de anlatımda tekdüzelikten kurtulmak için zaman zaman araya şiir serpiştirilmesi, yargılayıcı bir amaç taşımaması, durumun olduğu gibi aktarılıp yoruma gidilmemesi, okuyucudineleyici kitlesine ve türün gerektirdiği çerçeveye uyulması gibi özellikleriyle tarih metinlerinden ayrılmaktadır. Mensur surnâmeler kaleme alındıkları dönemin anlatım özelliklerine uygun biçimde süslü ya da sade bir dille yazılabilmektedir. Surnâme yazarları eserlerini göze girme, mevkî ve makam elde etme arzusunun yanı sıra padişahın veya sur eminin emriyle de kaleme alabilmektedir. Hatta bazı eserlerden yazarın düğüne bizzat katılmadığı anlaşılmaktadır.

Anlatım biçimleri ve önem verilen noktalar farklılık gösterse de surnâmelere düğün öncesi yapılan hazırlıklarla başlanır. Ferman çıkarılması, sur emini tayini, sûr-ı hümayunun başlama gününün ve yerinin belirlenmesi, davetli listesinin hazırlanması, davetiyelerin gönderilmesi, törene katılanların adları ve kimlikleri, evliliklerde nikâh kıyılması, yemek hazırlıkları, nahil (nakıl, nağıl) ve gösteri hazırlıkları, hediyeler ve bunların kimler tarafından verildiği, ziyafet düzeni, yiyecekler ve içecekler, kulanılan eşya ve elbiselerin listesi, düğün için yapılan harcamalar, nişan, çeyiz, gelin ve sünnet alayının anlatımı, törenlerin önemli unsuru olan esnaf alayının geçişi, mesleklerin uygun hüneler sergilemeleri, cambazların, zorbazların, hokkabazların gösterileri, at yarışları, cirit oyunları, mûsiki fasılları, rakkas ve çengilerin gös-

Seyyid
Lokmân'ın
Surnâme'sinde,
Şehzade
Mehmed'in
sünnet
şenliğinin
tasvir
edildiği
iki sayfa
(TSMK, Hazine,
nr. 1344,
vr. 338^a-339^a)

terileri, gece şenlikleri, havai fişek atılması, kandillerin, mahyaların, mumların, meşalelerin yakılması, fener alayları düzenlenmesi bu tür metinlerin ortak konularıdır. Surnâme yazarı bu hususlardan birini veya birkaçını ön plana çıkarabildiği gibi bazan hepsinden kısaca söz etmektedir. Surnâmeler Osmanlı sarayının ve toplumun belirli günlerdeki hayatını, zevk ve eğlence anlayışını, kıyafetlerini, törenlerini, müzikisini, oyun ve eğlence şekillerini, dönemin geleneklerini anlatması bakımından kültür tarihi, sosyoloji ve halk bilimi açısından kaynak değeri taşımaktadır. Yazıldığı devrin kelime, deyim ve terim varlığını, kullanım özelliklerini göstermesi surnâmeleri dil ve edebiyat bakımından da önemli kılmaktadır.

Divan edebiyatında sûriyye kasideleri ve tarih manzumeleri dışında bu türe giren on dokuz eser tesbit edilmiştir. On bir ayrı töreni konu alan bu eserlerin dokuzu evlilik, altısı sünnet, ikisi hem sünnet hem evlilik törenlerini, ikisi de padişah kızlarının doğumunu anlatmaktadır. 1582 yılında III. Murad'ın oğlu III. Mehmed için yapılan ve elli beş gün elli beş gece süren sünnet töreni Âlî Mustafa Efendi'nin *Câmiu'l-buhûr der Mecâlis-i Sûr* adlı eseriyle (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1916; Kahire Teymûriyye Ktp., nr. 222; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4318; TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 203; Ali Öztekin tarafından yayımlanmıştır, bk. bibl.) İntizâmî'nin *Surnâme-i Hümayun*'unda anlatılmaktadır. İntizâmî'nin eseri, arada manzum parçalar bulunmakla birlikte mensur surnâmelerin ilki olması açısından önem taşımaktadır. Mehmet Arslan'ın çalışmasına kadar eserin yazarı bilinmemekte veya yanlış yazar ismiyle anılmaktaydı. Birçok kütüphanede nüshası bulunan eserin Viyana

Millî Kütüphanesi'ndeki yazması (nr. 1019) Gisela Procházka-Eisl (İstanbul 1995), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Hazine, nr. 1344), içinde Nakkaş Osman'ın 427 minyatürü bulunan, başı ve sonu eksik nüshası Nurhan Atasoy (İstanbul 1997) tarafından yayımlanmıştır. İntizâmî'ye ait oluşundan şüpheyle bahsedilen Leiden Kütüphanesi'ndeki nüsha ile (Cod., Or., nr. 309) Jan Schmidh'in katalogunda (s. 66) yazarının tesbit edilemediği belirtilen nüshanın da İntizâmî'nin *Surnâme*'sine ait olduğu anlaşılmaktadır.

1675'te IV. Mehmed'in şehzadeleri Mustafa (II.) ile Ahmed (III.) için yapılan ve on beş gün süren sünnet merasimiyle kızı Hatice Sultan'ın Vezir Sarıkcı Mustafa Paşa ile evlenmesi dolayısıyla yapılan ve on sekiz gün süren düğün törenini anlatan eserlerin başında *Surnâme-i Abdî* adlı mensur eser gelmektedir. Birçok nüshası bilinen (Beyazıt Devlet Ktp., Genel, nr. 10391; Bibliothèque Nationale, Ancient Fonds, Suppl., nr. 501, 880, 1045; Edirne Selimiye Ktp., nr. 2315; Millet Ktp., Tarih, nr. 343; TSMK, Hazine, nr. 1573, Revan Köşkü, nr. 823; Viyana Millî Ktp., HO, nr. 1072) eser üzerinde Aslı Göksel yüksek lisans tezi hazırlamıştır (*Abdî'nin Surnâme-si ve Nevî Açısından Değerlendirilmesi*, 1983, Boğaziçi Üniversitesi). Nâbî'nin *Vakâyi-i Hitân-ı Şehzâdegân-ı Hazret-i Sultan Mehmed Gazi* adlı manzum surnâmesi (İÜ Ktp., TY, nr. 1774) Ağâh Sırrı Levend (İstanbul 1944) ve Mehmet Arslan (*Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler*, s. 625-684) tarafından neşredilmiştir.

1710'da II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'ın Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Paşa ile evlenmesini anlatan iki mensur surnâme Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hazine,

nr. 1573/2, nr. D 10591). 1720'de III. Ahmed'in oğulları Süleyman, Mustafa, Mehmed ve Bayezid'in on beş gün süren sünnet töreniyle Sultan II. Mustafa'nın kızı Ayşe Sultan ile Eğriboz muhafızı İbrâhim Paşa ve Emetullah Sultan ile Sirke Osman Paşa'nın 1719'da yapılan düğün törenlerini anlatan surnâmelerin en önemlisi Seyyid Vehbî tarafından mensur-manzum karışık olarak yazılan *Surnâme-i Vehbî*'dir. Yirminin üzerinde nüshası tesbit edilen eserin Levnî'nin minyatürlerini içeren nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (III. Ahmed, nr. 3593). Esin Atıl minyatürlerini ve daha sonra Mertol Tulum minyatürleriyle beraber metnini yayımlamıştır (bk. bibl.). Aynı düğüne ait Mehmed Hazîn'in mensur eseri *Surnâme-i Hazîn* (Beyazıt Devlet Ktp., Genel, nr. 10267) Mübeccel Kızıltan tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.). 1724'te III. Ahmed'in kızlarından Ümmü Gülsüm'ün Ali Paşa, Hatice Sultan'ın Ahmed Paşa, Atıka Sultan'ın Mehmed Paşa ile evlenme törenlerini anlatan müellifi meçhul mensur bir surnâme vardır (Viyana Millî Ktp., HO, nr. 95). 1759 yılında III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın doğumu üzerine yapılan ve yedi gün yedi gece devam eden şenliği anlatan surnâme Haşmet tarafından *Vilâdetnâme-i Hibetullah Sultan* adıyla kaleme alınmış (İÜ Ktp., TY, nr. 1940; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Tarih, nr. 626; Millî Ktp., nr. 1925/1; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2511/2, Reşid Efendi, nr. 992; TSMK, Hazine, nr. 1603), önce eski harflerle (İstanbul, ts.), daha sonra Reşad Ekrem Koçu tarafından sadeleştirilerek (İstanbul 1940) neşredilmiş, ayrıca Mehmet Arslan ve İ. Hakkı Aksoy tarafından Haşmet'in diğer üç eseriyle birlikte yayımlanmıştır (Haşmet Külliyyatı, Sivas 1994, s. 427-454). 1776'da I. Abdülhamid'in kızı Hatice Sultan'ın doğumu münasebetiyle yapılan şenliği tasvir eden Melek İbrâhim'in *Vilâdetnâme-i Hadice Sultan* adlı mensur eserini (TSMK, Hazine, nr. 1631) Mehmet Arslan neşretmiştir (bk. bibl.).

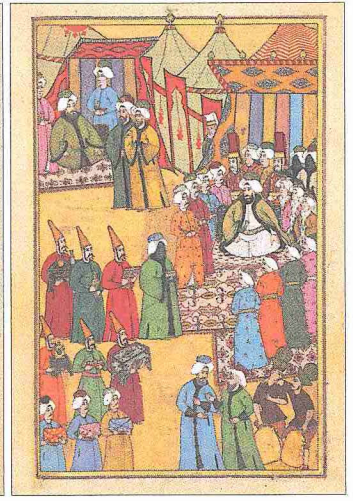
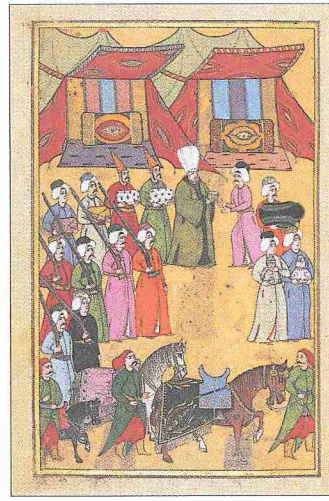
1834 yılında II. Mahmud'un kızı Sâliha Sultan ile Halil Rifat Paşa'nın düğünüyle ilgili olarak Mir Alemzâde Rifat *Surnâme-i Rif'at*'ı (İÜ Ktp., TY, nr. 5555), Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Esad Efendi *Surnâme-i Es'ad*'ı (İÜ Ktp., TY, nr. 3022) kaleme almıştır. Her ikisi de manzum olan bu eserler Hatice Aynur tarafında bir yüksek lisans çalışmasına konu edilmiş (*Sultan II. Mahmud'un Kızı Saliha Sultan ile Topخانه Müşiri Halil Rifat Paşa'nın Düğün Törenini Anlatan Surnâmeler*, İstanbul 1998),

ayrıca Mehmet Arslan tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.). Aynı düşünüyü anlatan müellifi meçhul mensur surnâmeyi (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 2808) de Hatice Aynur neşretmiştir. 1836'da Şehzade Abdülmecid ve Abdülaziz için yapılan sünnet merasimiyle Mihrimah Sultan'ın Bahri-i Sefid muhafızı Mehmed Said Paşa ile olan düğünlerini anlatan surnâmelerden *Surnâme-i Lebîb* mensur-manzum karışık yazılmıştır (İÜ Ktp., TY, nr. 6097). *Surnâme-i Hızır* ise (İÜ Ktp., TY, nr. 6122; Millî Ktp., nr. C5/2) manzum olup Mehmet Arslan tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.). Tek nüshası Nedret İşli özel koleksiyonundan Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi'ne geçmiş olan (nr. 626) diğer bir mensur surnâmenin müellifi bilinmemektedir. 1847'de Abdülmecid'in oğulları Şehzade Mehmed Murad ile Abdülhamid'in sünnet düşünüyü anlatan manzum *Surnâme-i Tahsin'i* (İÜ Ktp., TY, nr. 6123) Mehmet Arslan neşretmiştir. 1858'de Abdülmecid'in kızları Cemile Sultan'ın Mahmud Paşa ile, Münire Sultan'ın Mısır Valisi Abbas Paşa'nın oğlu İlhamî Paşa ile evlenmeleri dolayısıyla yapılan ve on beş gün süren düğün töreniyle ilgili mensur surnâme Nâfi tarafından kaleme alınmış olup *Surnâme-i Selâtîn: Peyâm-ı Sûr* adını taşımaktadır (İÜ Ktp., TY, nr. 2998). Bu eseri de Mehmet Arslan yayımlamıştır (bk. bibl.). Divan edebiyatında manzum surnâmeler üzerine Mehmet Arslan tarafından Gazi Üniversitesi'nde 1990'da hazırlanan doktora tezi daha sonra basılmıştır (Ankara 1999).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Âli, *Câmiu'l-buhûr der Mecâlis-i Sûr: Edisyon Kırkik ve Tahlil* (haz. Ali Öztekin), Ankara 1996; Nâbi, *Nâbi'nin Sûnâmesi: Vekâyi-i Hittân-ı Şehzâdegân-ı Hazret-i Sultan Muhammed-i Gâzî li-Nâbi Efendi* (haz. Ağah Sırrı Levend), İstanbul 1944; Seyyid Vehbî, *Surname-i Vehbî: A Miniature Illustrated Manuscript of an 18th Century Festival in Ottoman Istanbul* (nşr. A. Mertol Tulum, trc. R. Bragner), Bern 2001; Saliha Sultan'ın Düşünüyü Anlatan Surnâmeler: 1834 (haz. Hatice Aynur), Cambridge 1995-97, I-II; R. E. Stout, *The Sur-ı Hümayun of Murad III: A Study of Ottoman Pageantry and Entertainment* (doktora tezi, 1966), Ohio State University; G. Procházka-Eisl, *Das Surname-i Hümayun: Die Wiener Handschrift in Transkription, mit Kommentar und Indices Versehen*, İstanbul 1995; Esin Atıl, *Levni ve Surname*, İstanbul 1999; Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler: Osmanlı Saray Düşünleri ve Şenlikleri*, Ankara 1999; a.mlf., "Mensur Surnâmelerin Son Örneği, Nâfi Surnâmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 15, Sivas 1992, s. 117-145 (aynı yazı için bk. Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri, İstanbul 2000, s. 463-490); a.mlf., "Osmanlı Döneminde Padişah Çocuklarının Doğumları Münasebetiyle Yapılan Şenlikler

*Surnâme-i Vehbî*den
iki sayfa
(TSMK,
III. Ahmed
nr. 3593,
vr. 26^a-27^a)

ve Vilâdet-nâme-i Hadice Sultan", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sy. 4, Sivas 1997, s. 21-56 (aynı yazı için bk. *Osmanlı: Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, s. 491-527); J. Schmidt, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and other Collections in the Netherlands*, Leiden 2000, I, 64-67; Mübeccel Kızıltan, "Mehmet Hazin ve Surnamesi", *MÜTAD*, sy. 4 (1989), s. 61-98; Şeref Boyraz, "İlk Mensûr Sûnâme Müellifi: İntizâmî", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sy. 1 (1995), s. 227-231; Pakalın, III, 279-280; "Sûnâme", *TDEA*, VIII, 56-58.

HATİCE AYNUR

SURRE (الصورة)

Hac zamanı dağıtılmak üzere
Haremeyn'e gönderilen
eşya ve hediyeleri
ifade eden bir terim.

Sözlükte "içine altın ve para gibi kıymetli eşyaların konulduğu kese" anlamına gelen **surre** kelimesi terim olarak her yıl hac döneminden önce genellikle Mekke ve Medine halkına dağıtılmak için yollanan para, altın ve diğer eşyaları ifade eder. Haremeyn'e surre gönderilmeye ne zaman başlandığı tam olarak belli olmamakla birlikte bu âdetin Abbâsî Halifesi Mehdî-Billâh zamanında (775-785) ortaya çıktığı görüşü hâkimdir. Aynı dönemde hac yollarının güvenliği, hac güzergâhı üzerinde bulunan su kuyularının bakımı, hacıların konaklama vb. ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bazı tedbirlerin alındığı da bilinmektedir. Haremeyn'e her yıl düzenli biçimde surre gönderilmesine Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh döneminde (908-932) başlandı. Surrenin konulduğu, develere yüklenen bir çeşit vasıta olan mahmil de ilk defa Abbâsîler devrinde kullanıldı. Hi-

caz'da nüfuz ve hâkimiyet kurulması bakımından Abbâsîler'e karşı mücadele eden Fâtımîler ve Fâtımî Devleti'ne son veren Eyyûbîler de Haremeyn'e surre yolladılar.

656'da (1258) Abbâsî Devleti'nin sona ermesinden sonra Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zâhir I. Baybars'ın 1261'de Kahire'de Abbâsî hilâfetini yeniden ihya etmesiyle Memlûkler, Abbâsîler'in Haremeyn'e surre ve mahmil yollama geleneğini sürdürdüler. Aynı yıllarda Abbâsîler'in halefi olarak Hicaz'ın yönetimine tâlip olan Yemen'in Resûlî emîri el-Melikü'l-Muzaffer Yûsuf b. el-Melikü'l-Mansûr, Haremeyn'de hutbeyi kendi adına okuttu, surre ve Kâbe örtüsü göndererek hâkimiyetini pekiştirmeye çalıştı. Memlûkler'in ilk surreyi 664'te (1266) yollamış olmalarına rağmen Yemenli Resûlîler ile Memlûkler arasındaki surre rekabeti, Sultan Baybars'ın 1269 yılında hacca gitmesi ve surre ile Kâbe örtüsü gönderme hakkının Memlûkler'de olduğunu pekiştirmesine kadar devam etti. Bu tarihten itibaren Haremeyn'e mahmil içinde surre ve Kâbe örtüsü yollayan Memlûkler bununla ilgili merasimlere de önem verdiler. Bu dönemde Kahire'nin yanı sıra Bağdat, Dimaşk ve Halep gibi büyük şehirlerde hac kervanları oluşturuluyor ve her kervanın kendi mahmili ve surresi bulunuyordu.

Osmanlılar zamanında Haremeyn'e ilk surrenin hangi padişah tarafından gönderildiği tam olarak bilinmemektedir. Zayıf bir rivayet olmakla birlikte Yıldırım Bayezid'in Edirne'den bir defa surre yolladığı zikredilmektedir (Mekkî, s. 19). Daha kuvvetli ve yaygın rivayete göre ise Çelebi Sultan Mehmed surre gönderen ilk Osmanlı sultanıdır ve 1413-1421 yılları arasında iki defa surre yollamıştır. II. Murad dönemin-